

یوولسم فصل

مقننه قوه:

سیاسي مؤسسات چي هر څومره عصري کېږي په هماغه اندازه اختصاصي او پرله پېچلي کېږي. په ډېر پخوا زمانو کي چي د خلکو ژوند په بنسټکار پوري تړلی و، یوازي یو مشر وجود درلود چي د ټولو شیانو په هکله به یې تصمیم نیوی. کله چي قبیلې راپیدا سوې نو بیا یو ډول شوراګانې (جرګې) منځته راغلې چي پر مهمو مسایلو به یې بحث کاوه او د ټولنیزو شخړو د حل په هکله به یې پرېکړې کولې. د آتن په شان ښاري - دولتونو بیا شوراګانې درلودې چي د مقننه، اجرائیه او قضائیه قواوو وظایف یې سر ته رسول. رومیانو بیا سنا (مشرانو جرګه) درلوده چي بېلابېلي وظیفې یې سر ته رسولې. کله چي روم له جمهوري سیستم څخه امپراتوری ته واوښتی د سنا قدرت هم ډېر کمزوری سو. په منځنیو پېړیو (قرون وسطی) کي دهغه وخت مسلط فیوډالي سیستم د پاچا، اشرافو او کلیسا تر منځ پر توازن تکیه درلوده. په همدې فیوډالیزم کي مورډ (قواوو د توازن) لومړنۍ نښانې وینو.

هغه هیوادونه چي پر دولت باندي محدودیتونه لري، عموماً د فیوډالیزم سابقه لري او مورډ ته داراښي چي د قدرت وېش ښه او تمرکزي بد شی دی. په هغو هیوادونو کي چي د مطلقیت عنعنه مسلطه وي، د ډیموکراسۍ راوستل له ستونزو سره مخامخ کېږي. د قدرت د توازن مثال په منځنیو پېړیو کي په اراګون Aragon کي، چي د هسپانیې په شمال کي پروت دی، د اشرافو لخوا و پاچا ته د وفادارۍ په لوړه کولو (بیعت) کي لیدلای سو: "مورډ، چي تاسي غونډي ښه یو، ستاسي سره، چي تر مورډ بهتره نه یاست، لوړه کوو چي تاسي د خپل سلطان په توګه په دې شرط منو چي تاسي به د ټولو قوانینو مراعات کوئ. کله نو هیڅ (یعني مورډ) دا لوړه نه کوو چي تاسي به د خپل سلطان په توګه قبلوو".

پاچهانو، چي زيات وختونه به په جگړو بوخت وه، د جنگي مصارفو له پاره يې پيسو ته سخته اړتيا درلوده. ځينو پاچهانو به له مخورو او مهمو اشخاصو څخه يوه شورا جوړه کړه او ماليات به يې پر وضع کړل. د مالياتو د منلو په مقابل کي به دې شوراگانو له پاچا څخه د دولت په چارو او پاليسيو کي د څه ويلو حق تر لاسه کړ. د برتانيې پارلمان Parliament چي دوې خونې يې درلودې، په همدې ډول پيل سوی دی او هم د سويډن ريکس ډاک Riksdag چي په ابتدا کي يې څلور خونې درلودې هم په دغه ډول منځته راغلي دي. د فرانسې ايستيت جنرال Estate General له لومړي سره ډېر کمزوری پيل سو او کله چي د فرانسې د پاچهانو شخصي قدرت زيات سو او مطلق العناني يې منځ ته راوړه، نو ايستيت جنرال هم د خلکو هېر سو.

په برتانيه، سويډن او ځينو نورو اروپايي هيوادونو کي مقننه قوې په تدريجي توگه نور قدرت هم تر لاسه کړ او ويې کولای سواي چي د پاچهانو د مطلق العنانه غوښتنو په مقابل کي مقاومت وکړي. په شپاړسمه پېړۍ کي د برتانيې اتم هنري Henry VIII د روم له کاتوليک کليسا سره روابط ځکه وشلول چي ده غوښتل له خپلي مېرمني څخه طلاق واخلي. ده له پارلمان سره اړيکي زياتي کړې، ځکه د روم له کاتوليک کليسا څخه د جلا کېدلو له پاره يې د قوانينو تصويب ته اړتيا درلوده. په اوولسمه پېړۍ کي خبره دې ځای ته ورسېده چي پارلمان ځان له سلطنت سره مساوي وباله او حتی د مالياتو د وضع کولو په برخه کي يې پارلمان تر سلطنت لوړ وباله. د انگليس کورنۍ جگړه د سلطنت د طرفدارانو او د پارلمان د پلويانو تر منځ د قدرت پر سر جگړه وه. په ۱۶۴۹ عيسوي کال کي، پارلمان لومړی چارلس Charles I محاکمه او غرغړه کړ.

جان لاک John Lock انگرېزي فيلسوف، چي په دغه مهم دوران کې ژوند کاوه، مقننه هيئت يا مقننه قوه ډېره مهمه او اساسي بللې ده. د اتلسمي پېړۍ د روښانفکرۍ په دوران Age of Enlightenment کي د مونتسکيو Montesquieu او جفرسن Jefferson په شان تيوريستان په دې عقیده وه چي فردي آزادي liberty يوازي هغه وخت تضمين کېدای سي چي حکومت پر دوو مشخصو بناخونو يعني مقننه او اجرائيه قواوو باندي ووېشل سي او يو له بله سره په کنترول او توازن check and balance کي وي. د اوسني عصر حکومتونه عموماً دا ډول دوه بناخونه لري، مگر يوازي د امريکې

په متحده ایالاتو کې مقننه او اجرائیه قواوې د یو او بل کنټرول او څارنه کوي او سره په توازن کې دي. مقننه قوه لږترلږه په تیوري کې لحاظ، د ټولني له پاره قوانین جوړوي او اجرائیه قوه د مقننه قوې لخوا تصویب سوي قوانین اجرا او عملي کوي. (له مقننه او اجرائیه قوې سره مساوي قضائیه قوه په لږو هیوادونو کې وجود لري او یوازې د امریکې د متحده ایالاتو ابداع ده).

جمهوری او پارلماني سیستمونه:

په جمهوري سیستمونو کې د اجرائیه او مقننه قواوو تر مینځ روښانه تفکیک او جلاوالی وجود لري. په دې سیستمونو کې، چې په نړۍ کې اقلیت تشکیلوي، جمهور رئیس د دولت او حکومت دواړو مشرتوب پر غاړه لري. جمهور رئیس د خلکو لخوا په مستقیمه توګه ټاکل کېږي. (د امریکې په متحده ایالاتو کې انتخاباتي هیئت electoral college د خلکو او انتخاباتو تر مینځ منځګر توب کوي). په جمهوري سیستم کې جمهور رئیس ته زیات واک ورکول سوی وي او مقننه قوه یې په اسانۍ سره له قدرت څخه ګوښه کولای نه سي. په پارلماني سیستم کې، د دولت رئیس (پاچا او یا جمهور رئیس چې زیاتره وخت صرف تشریفاتې بڼه لري) او د حکومت رئیس (صدراعظم، صدر یا چانسلر چې اصلي قدرت یې په لاس کې وي) سره پیل وي.

دې خبرې ته مو باید پام وي چې په پارلماني سیستم کې رایې ورکوونکي یوازې مقننه قوه انتخابوي او نه سي کولای چې خپله یوه رایه د مقننه او اجرائیه قوې تر منځ ووېشي. مقننه قوه د خپلو غړو له میانځ څخه اجرائیه قوه ټاکي. که چېرې انتخاباتي سیستم پر تناسبې نمایندګۍ proportional representation باندې ولاړ وي، نو بیا ډېر امکان لري چې په پارلمان کې ګوندونه وجود ولري او هر هغه ګوند چې په پارلمان کې اکثریت چوکۍ ګټلي وي حکومت جوړوي. که چېرې یو ګوند هم اکثریت چوکۍ ونه لري نو بیا دوه یا زیات ګوندونه ائتلاف سره کوي. که یو ګوند وي او یا هم څو ګوندونو ائتلاف سره کړی وي، د پارلمان اکثریت غړي باید د کابینې ملاتړ وکړي. معمولاً پاچا (لکه په برتانیه او هسپانیه کې) او یا هم کمزوری جمهور رئیس (لکه په جرمني او اسراییل کې) په پارلمان کې د اکثریت چوکۍ لرونکي ګوند له مشر څخه (غوښتنه) کوي چې د صدراعظم وظيفه پر غاړه

واخلي او (حکومت تشکیل کړي). صدراعظم، دهغو گوندونو په سلا او مشوره چې د ده ملاتړ کوي، د پارلمان له غړو څخه د وزیرانو کابینه تشکیلوي چې دا وزیران د اجرائیه قوې بېلابېل وزارتونه اداره کوي. صدراعظم او کابینه یې د پارلمان په وړاندي (مسئول) دي.

په جمهوري سیستم کې، جمهور رئیس مقننه قوې ته مسئول نه دی. جمهور رئیس د خلکو لخوا په مستقیمه توګه انتخابېږي او جمهور رئیس تر پارلمان د باندې د کابینې وزیران ټاکي. د امریکې په متحده ایالاتو کې، وزیران او قضات باید د سنا (مشرانو جرګې) منظوري تر لاسه کړي. د پارلماني سیستم پر خلاف، په جمهوري سیستم کې د دولت دواړه ښاخونه یعنې مقننه او اجرائیه قواوې یو او بل کنټرول، منحل یا برطرفه کولای نه سي. دا کار جمهوري سیستم ته زیات ثبات وربخښي. یو جمهور رئیس ښایي د خلکو خوښ نه وي او یا ښایي کانګرس ورسره مخالف وي، مګر بیا هم د اساسي قانون له مخې خپل کار ته دوام ورکولای سي.

د قواوو تفکیک او امتزاج:

د امریکې د متحده ایالاتو خلک په سیستم کې د قواوو په تفکیک او (چک او بیلانس) باندې، چې د امریکې بنسټ ایښوونکو پلرونو ټینګار پر کاوه، ډېر افتخار کوي. کله چې امریکایانو د دریم جورج George III او د هغه له ډیکتاتورۍ څخه استقلال لاسته راوړ نو داسې سیستم یې جوړ کړ، چې د دولت یو ښاخ د دولت د بل ښاخ څارنه او کنټرول وکولای سي. په دې توګه، د دې عاقلانه انتظام له امله د ډیکتاتورۍ د منځته راتلومخه ونیول سوه. مګر دا یو ډېر سوکه (بطي) او له ستونزو ډک سیستم دی چې د سیاست پوه اډوارډ کرووین Edward Crowin په عقیده، مقننه او اجرائیه قواوې یو له بل سره مبارزې ته رابولي. د دولت دا دواړه ښاخونه زیاتره وخت یو د بل په مخ کې خنډونه منځته اچوي. کانګرس ښایي هغه څه چې جمهور رئیس غواړي تصویب نه کړي او جمهور رئیس ښایي هغه څه چې کانګرس غواړي، وپتو کړي.

ځینې مهم مسایل په کلونو لا هم د اجرائیه او مقننه قوې تر منځ بند پاته سوي دي. جمهور رئیس نه سي کولای کانګرس منحل او نوي انتخابات اعلان کړي، ځکه چې د کانګرس دوره په قانون کې تعین سوې ده. کانګرس هم نه

سي کولای جمهور رئیس په اسانۍ سره گوبنه کړي. د لوېدیځي اروپا خلگ د امریکې سیستم غیر مؤثر او بې کفایته بولي. دوی د پېر عصري سیستمونه لري چې د امریکې تر اساسي قانون وروسته منځته راغلي او تکامل یې کړی دی. د دوی پارلماني سیستمونه د اجرائیه او مقننه قواوو داسي یو تفکیک لري چې د دولت دا دواړه بڼاخونه یو د بل په مخ کې خنډ نه دي. په دې سیستمونو کې اصلاً د اجرائیه او مقننه قوې بڼکاره توپیر هم گران کار ځکه دی چې د اجرائیه قوې غړي عموماً د پارلمان غړي هم وي. په برتانیه، جرمني، جاپان او هالینډ کې، صدراعظم دمخه تر دې چې د اجرائیه قوې مشر سي باید د خلگو لخوا د نورو نمایندگانو په شان پارلمان ته انتخاب سوی وي. په پارلمان کې د اکثریت گوند له مشر څخه (پاچا یا جمهور رئیس) رسمي غوښتنه کوي چې حکومت تشکیل کړي. هغه اشخاص چې حکومت یا کابینه ځني جوړه ده هم په پارلمان او هم په اجرائیه دپارلمنتونو کې چوکی لري. په هر وخت کې، د برتانیې د پارلمان تقریباً سل غړي په بېلابېلو وزارتونو او اجرائیه مقاماتو کې په خدمت بوخت وي. په دې ترتیب نو گویا مقننه قوه په عین زمان کې اجرائیه قوه هم ده. کابینه، په واقعیت کې، د پارلمان یوه کمېټه ده چې د دولت د اجرائیه څانگې د ادارې او څارنې له پاره لېږدول سوې ده. کله چې د برتانیې پارلمان غونډه کوي، د کابینې غړي د خپلو پارلماني ملگرو سوال او جواب ته حاضرېږي. د امریکې په سیستم کې، چې د قواوو واضح تفکیک وجود لري، سنا او یا د نمایندگانو مجلس کولای سي د کابینې او یا د اجرائیه څانگې نور مامورین د استجواب او استیضاح غونډې ته راوغواړي. مگر جمهور رئیس، چې له کانگرس سره مساوي او ځني پېل دی، د استیضاح یا استجواب له پاره نه سي راغوښتل کېدای.

د پارلماني سیستمونو گټې :

پارلماني سیستمونه شو ځانگړي بڼگني لري. د اجرائیه او مقننه څانگو تر منځ شخړه او بنديز ځکه نه پېښېږي چې مقننه او اجرائیه دواړې څانگې د یوه گوند په کنترول کې وي. که د برتانیې لیبر گوند Labor Party د ولسي جرگې په انتخاباتو کې اکثریت چوکی وگټي، د گوند د مشرتابه هیئت په اوتمات ډول د هیواد اجرائیه قوه تشکیلوي. کله چې د لیبر گوند یو نوی قانون

تسويد او ولسي جرگې ته يې د تصويب له پاره ولېږي، نو ډېر لږ پېښېږي چې د ستونزو او يا ځنډ سره مخامخ سي، ځکه په ولسي جرگه کې د لير گوند غړي ډېر غواړي د خپل گوند د مشرانو له غوښتنو سره سم حرکت وکړي.

که په پارلمان کې د حکومت د گوند غړي په کابينه کې د گوند له مشرانو سره موافق نه وي، دوی کولای سي خپل ملاتړ بيرته واخلي او حکومت ته د (عدم اعتماد) رايه ورکړي. په داسې حالت کې نو حکومت په اصطلاح (سقوط) کوي او بايد د ليدر شپې نوې ډله، چې په پارلمان کې د اکثريت ملاتړ ورسره وي، منځته راسي. که د انتخاباتو په نتيجه کې مخالف گوند زياتي چوکۍ لاسته راوړي، نو کابينه استعفا کوي او د هغه گوند مشران چې په انتخاباتو کې يې ډېرې چوکۍ گټلي وي نوې حکومت تشکيلوي. په هر صورت، د مقننه او اجرائيه څانگو تر منځ اختلاف زيات دوام ځکه نه سي کولای چې دواړه له يوه گوند څخه جوړ وي.

په پارلماني سيستم کې، صدراعظم او کابينه يې ډېر ژر له کاره گوښه کېدای سي او په پارلمان کې هر وخت د نه باور رايه مطرح کېدای سي. که صدراعظم د اعتماد رايه تر لاسه نه کړي، معنی يې دا ده چې په پارلمان کې نور ملاتړ نه لري نو استعفا کوي او ډېر ژر نوې صدراعظم د پارلمان لخوا ټاکل کېږي. که حکومت کومه لويه سياسي سهوه يا غلطي وکړي، پارلمان به له دې چې د حکومت د دورې پای ته رسېدلو ته انتظار وباسي، صدراعظم او کابينه يې له کاره گوښه کوي. کله چې د امريکې خلگ د جمهور رئيس له پاليسۍ څخه ناخوښه وي، دوی د جمهوري رياست د دورې تر پای ته رسېدلو مخکې د جمهور رئيس د گوښه کولو له پاره په سيستم کې ډېر څه په اختيار کې نه لري. مگر په پارلماني سيستم کې پارلمان هغه صدراعظم چې د دوی خوښ نه وي ډېر ژر گوښه کولای سي.

مگر، پارلماني سيستمونه بيا خپل ځان ته پرابلمونه لري. لومړی، څرنگه چې د پارلمان غړي په عمومي صورت د گوندي مشرانو اطاعت کوي، نو په پارلمان کې رايې گيري پوره پېښ بيني کېدای سي. هغه گوندونه چې د حکومت ملاتړ کوي، ټولو هغو قوانينو او لايحو ته چې د کابينې لخوا پارلمان ته وړاندي کېږي موافقه رايه ورکوي. په مقابل کې بيا هغه گوندونه چې د حکومت ملاتړ نه کوي، مخالفه رايه ورکوي. د پارلمان په تالار کې د وکیلانو

نطقونه او بیانیې کوم تاثیر ځکه نه لري چي دوی په رایه ورکولو کي د ګوند هدايت تعقیبوي. په دې ډول سیستم کي د پارلمان غړي (مقننه قوه) خپل استقلال له لاسه ورکوي او یوازې پر هغه څه د تأیید مهر لګوي چي کابینه (اجرائیه قوه) یې مخي ته وړاندي کوي. د قوانینو د تصویب پروسه ډېره منطقي، چټکه او مؤثره وي، مګر پارلمان اجرائیه قوه ته نه څه ویلای سي او نه هم خپل مستقل نظر په قانون یا لایحه کي ځایولای سي. له دې امله اروپایي پارلمانونه د امریکي د کانګرس په پرتله، چي په هغه کي د کانګرس غړي له جمهور رئیس سره مخالفت څرګندوي، بې خونده او بې اهميته غوندي ښکاري. د ډېرو اروپایي قانون جوړوونکو د امریکي د کانګرس د غړو په استقلال او هغو منابعو کست کیري چي د هغوی په اختیار کي دي.

دوهم دا چي په پارلماني ډیموکراسیو کي ډېر ګوندونه موجود وي چي زیاتره وخت یو یې هم په پارلمان کي اکثریت چوکۍ نه لري. د دې معنی داده چي په پارلمان کي د زیاتو چوکیو لرونکی ګوند باید له نورو وړو ګوندونو سره ائتلاف وکړي خو وکولای سي د حکومت تشکیلولو له پاره په پارلمان کي تر نیمايي زیاتي رایې تر لاسه کړي.

په پارلماني سیستم کي، د هغه ګوند مشر چي په پارلمان کي زیاتي چوکۍ ولري، صدراعظم کېږي. د هغه ګوند مشر چي په پارلمان کي دوهمه درجه زیاتي چوکۍ ولري د خارجه وزارت مقام تر لاسه کوي. د کابینې نوري چوکۍ د چنې وهلو له لاري تعیینېږي. ایټالیا او اسرئیل د ائتلافي حکومتونو د ستونزو مثالونه دي: د ائتلاف ملګري د حکومت پر پالیسیو شخړي سره کوي او د ائتلاف یوه یا څو ډلي ائتلاف ماتوي چي په نتیجه کي حکومت په پارلمان کي اکثریت له لاسه ورکوي او حکومت یا د رسمي عدم اعتماد د رایو په نتیجه کي او یا هم د عدم اعتماد له رایو پرته ړنګېږي. دا کار د بې ثباتۍ او د کابینې د پرله پسې تغیر باعث ګرزي. د مثال په توګه، ایټالیا د دوهمي عمومي جګړې راهیسي شپېته حکومتونه درلودلي دي.

دابه ښایي دومره بده خبره نه وي، ځکه چي (حکومت) یعنی (کابینه) او کابینه له ائتلافي غړو سره په مذاکره او چنې وهلو سره بیرته جوړېدای سي. مګر مشکل دا دی چي د صدراعظم ډېره توجه په دې کي وي چي د ائتلاف د له منځه تلو مخه ونیسي. ځکه نو د داسي نویو پالیسیو د رامنځته کولو څخه

ډډه کوي چې بنيادي د ائتلاف د غړو تر منځ د اختلاف سبب وگرزي. کله داسي پېښېږي چې پر يوه موضوع باندي د ائتلاف غړي د ډېر زيات وخت له پاره بند سره پاته وي او کار پر مخ نه ځي. عدم تحرک Immobilism، يعني د مهمو مسایلو په هکله د تصميم نه نيول، د څو گوندي پارلماني سيستم لويه خطره ده.

مگر ټول پارلماني سيستمونه د عدم تحرک مشکل نه لري. برتانيه، جرمني، نيوزيلينډ او سوېډن اغېزمني او متحدي کابينې ځکه لري چې دوی له ائتلافي گوندونو سره قدرت يا نه شريکوي او يا ډېر لږ قدرت ورسره شريکوي. په دې هيوادو کي ستر گوندونه يا پخپله په يوازې سر حکومتونه جوړولای سي او يا ډېر لږ. د ائتلافي غړو مرستي ته اړتيا پيدا کوي. د دوهمي عمومي جگړې راهيسي، د جرمني او برتانيې حکومتونه يوازې يو ځل د عدم اعتماد له رايې سره مخامخ سوي دي. په عمومي صورت، هر څومره چې په ائتلاف کي زيات گوندونه برخه ولري په هماغه اندازه کابينه له بې ثباتۍ سره مخامخ وي. د اسرئیلو څو گوندي کابينه زيات وخت د عدم تحرک په مشکل اخته وي.

قانون جوړونکي څه کوي؟

په ښوونځي کي لا دا پوښتنه زده کونکو ته پيدا کېږي چې دا قوانين څرنگه منځته راځي؟ تاسي ته به بنيادي داسي ويل سوي وي چې د اولسي او مشرانو جرگې نمايندگان قوانين جوړوي. په رشتيا سره هم ځني لايحې او قوانين په پارلمان کي منځته راځي، مگر د عمده او مهمو قوانينو مسوده د حکومت يعني اجرائيه قوې د يوه وزارت يا ادارې لخوا ليکل کېږي او په کابينه کي تر بحث وروسته پارلمان ته د تصويب له پاره وړاندي کېږي. په پارلمان کي بيا بحث پر کېږي او لازم تعديلات پکښې راوستل کېږي.

د کميسون سيستم:

په اوسنيو پارلمانونو کي ډېر قدرت په کميسونونو کي پروت وي، ځکه کميسونونه کولای سي چې د وړاندي سويو قوانينو د تصويب له پاره لاره هواره کړي او يا يې له ماتې سره مخامخ کړي. ډيموکراټيک پارلمانونه د دې له پاره

چي د يوه قانون او يا وړانديز په هکله د مسلکي او پوهو خلکو نظريات واوري، اکثره اوقات عمومي غونډي رابولي. که يو وړانديز سوی قانون يا لايحه په کميسون کي ومنل سي، نو بيا (تالار) ته لېرل کيږي چي هلته يې د تصويب له پاره د اکثریت رايو ته اړتياسته.

په عمومي توگه، هر پارلمان يو شمېر دايمي کميسونونه لري او همدارنگه وخت په وخت پر عاجلو او مهمو مسایلو باندي د بحث کولو له پاره ځيني موقتي او مخصوص کميسونونه منځته راوړي. د بر تانيې د عوامو مجلس (ولسي جرگه) پنځه دايمي او يوشمير تخصصي کميسونونه لري. مگر دا کميسونونه د امريکي په کانگرس کي د کميسونونو په تناسب لږ اهميت ځکه لري چي د بر تانيې په سيستم کي له پارلمان څخه داسي توقع نه کېږي چي د حکومت او کابينې لخوا له وړانديز سوي قانون سره مخالفت وکړي. دوی بنيادي وکولای سي ځيني تعديلات پکښې راولي. د امريکې د متحده ايالاتو کانگرس د قواوو د تفکيک له امله ډېر پر مختللی دئ. د نمايندگانو مجلس (ولسي جرگه) اووه ويشت دايمي کميسونونه لري. سنا (مشرانو جرگه) يوويشت کميسونونه لري. چي هر وخت يې خبرونه په ميډيا کي خپرېږي. د بودچې او يا دفاع په کميسون کي د نماينده گانو شموليت دوی ته زيات حيثيت وربخښي ځکه چي زيات وخت له ميډيا سره مخامخ وي.

د امريکې د کانگرس بېلابېل کميسونونه په زرهاوو وړانديز سوي لايحې غلبلوي او هغه چي ډېري مهمي وي د غور له پاره انتخابوي. په پارلماني سيستم کي د حکومت لخوا هر لايحه او يا قانون د اهميت وړ وي او په انفرادي توگه وړانديز سوي لايحه بنيادي ډېر ژر په کميسون کي رد سي. بله خبره داده چي د يوې لايحې يا قانون تسويد د ټولو غړو لخوا نه سي سر ته رسېدلای، ځکه نو بايد لومړی مربوطو کميسونونو ته وړانديز او هلته تر څېړني لاندي ونيول سي. د قانون جوړولو ډېر کارونه د پارلمان په تالار کي نه بلکي په کميسونونو کي سر ته رسېږي.

د امريکې د کانگرس په کميسونونو کي بيلانس او توازن ساتل کېږي، د دواړو سياسي گوندونو غړي او همدارنگه د ذينفعو ايالاتو او جغرافيايي سيمو نمايندگان په متوازن ډول په کميسون کي غړيتوب لري. مثلاً د نيبراسکا ايالت نماينده د کرهني، د نيويارک نماينده د پوهني او کار په کميسون کي

شاملېږي. په هر کمیسیون کې د ډیموکراټ او جمهوري غوښتونکي گوند غړي په متناسب اندول برخه اخلي.

قانون جوړونکو ته یوه کتنه:

د مقننه هیئت اساسي مقصد د قوانینو جوړول او تنظیمول دي. البته دا کار د بېلابېلو سیاسي سیستمونو تر منځ فرق کوي او په عمومي صورت اوس مخ پر کښته (انحطاط) روان دی. په ښه حالت کې، مقننه هیئت (پارلمان) قوانین منځته راوړي، په اساسي قانون کې د تعدیل وړاندیزونه کوي، معاهدې تصویبوي، مالیات کنټرولوي او د حکومت د کړنو څارنه او کنټرول سر ته رسوي. مگر، په استبدادي (آټوریتیرین) سیستمونو کې پارلمان په عمومي صورت د دیکتاتور له پاره رېږي مهر دی. (یعني هر هغه څه چې دیکتاتور وایي هغه تصویبوي). قانون جوړونکي لاندې دندې لري:

(۱) قانون جوړول:

که څه هم د مقننه هیئت وظیفه د قوانینو تصویبول دي، خو لږ داسې پېښېږي چې دوی پخپله د قوانینو د جوړولو ابتکار په لاس کې واخلي. لکه چې مخکې مو ولوستل، ډېر قوانین د حکومت په وزارتونو او نورو لوړو ادارو کې منځته راځي، په کابینه کې تر غور او ملاحظې وروسته پارلمان یا مقننه هیئت ته لېږل کېږي چې هغوی ښايي څه تعدیل پکښې راولي. په پارلماني سیستم کې، په تېره بیا چې یو گوند د پارلمان اکثریت چوکۍ په اختیار کې ولري، کابینه هغه څه چې غواړي لاسته راوړای سي. د گوندي ډسپیلین له امله په پارلمان کې د حاکم (اکثریت) گوند غړي د گوند د لیډر شپ له غوښتنو سره سمې رایې ورکوي. په دې ډول پارلمانونو کې رایې ورکول زیات وخت د گوندي کړنلارې پر مېنځ تر مخه لا اټکل کېدای سي، ځینې مبصرین په دې عقیده دي چې دا ډول پارلمانونه د اجرائیه قوې رېږي مهر ونه وي (یعني مقننه قوه هغه څه کوي چې اجرائیه قوه یې غواړي).

د امریکې په کانګرس کې، چې گوندي ډسپیلین ډېر سست دی، د کانګرس غړي ځینې وخت له خپل گوند سره مخالفت کوي. مگر حتی د امریکې په متحده ایالاتو کې هم تقنیني اجنداوي د سپینې ماڼۍ لخوا وړاندې

کېږي. اقتصادي وړاندیزونه، پر بل هیواد باندي یرغل کول، او یا د داخلي پروگرامونو د پراختیا په هکله وړاندیزونه د سپیني ماڼۍ لخوا منځته راځي. حتی د دولت بودجه، چي د امریکې کانگرس ته ډېر اهمیت لري، په اوسنیو کلونو کي هر کال د سپیني ماڼۍ د بودجې په اداره کي جوړېږي او کانگرس ته وړاندي کېږي. په عمومي توگه، کانگرس د جمهور رئیس لخوا وړاندي سوې بودجه را اخلي او د خپلو مؤکلینو او یا ذینفعو گروپونو په گټه څه شیان پر اضافه کوي او تصویبوي یې. ځکه نو ویلای سو چي اوس د (قانون جوړول) د کانگرس مهمه او یا ډېره مهمه وظیفه نه ده.

(۲) د مؤکلینو خدمت:

د پارلمان غړي زیات وخت د مؤکلینو په خدمت کي تېروي. زیاتره وکیلان خپل مأمورین لري چي د مؤکلینو لیکونو او پوښتنو ته جواب او له دوی سره د مشکلاتو په برخه کي مرسته کوي. دا مأمورین هڅه کوي خلکو ته دا وښيي چي د دوی انتخاب سوی وکیل د دوی په غم کي دی. اکثره وخت (قانون جوړوونکي) د مؤکلینو په کارونو دومره مصروف وي چي قانون جوړولو ته لږ توجه کوي. په حقیقت کي، انتخابي نمایندگان اوس ځانونه په داسي یوه منځگړي بدل کړي دي چي د خلکو او حکومت تر منځ د خلکو د شکایتونو په برخه کي تخصص لري. اوس دا پوښتنه رامنځته کېږي چي آیا دا بېخایه کار دی؟ آیا د یوه انتخابي نماینده له پاره د خپلو مؤکلینو خدمت کول لازمي او ضروري کار نه دی؟ جواب دادی چي دا رشتیا هم ضروري او سم کار دی مگر عمومي نظر دا دی چي یو انتخابي نماینده باید د ټول اولس د گټو له پاره کار وکړي. یو نماینده چي ټول وخت د مؤکلینو په کارونو کي غرق وي نو د ټول اولس په گټه مهمو مسایلو ته وخت نه پیدا کوي. په نتیجه کي ابتکار زیات وخت حکومت یعنی اجرائیه قوې ته پاتېږي او ډیموکراسي کمزورې کېږي.

د مؤکلینو خدمت هغه کار دی چي د وکیلانو له بیا انتخابدلو سره مرسته کوي، ځکه دوی په داسي موقف کي دي چي له خلکو سره مرسته کولای سي. وکیلان ډېر ځله هغو سیمو ته چي دوی یې نمایندگي کوي، ورځي او د محلي خلکو ستونزو ته غورځیږي او د حکومتی چارو په برخه کي مرستې ورسره کوي.

(۳) د حکومت څارنه او انتقاد کول:

د اوسنۍ عصري مقننه قوې یوه مهمه وظیفه د اجرائیه قوې انتقادي څارنه ده. که قوانین جوړ هم نه کړي، مقننه قوه کولای سي د حکومت چاري تر انتقادي څارني لاندې ونيسي او له دې لاري د حکومت پر کړنو داسي اثر وښندي چي په حکومت کي د اداري فساد مخه ونيسي او د ملت د گټو په ساتلو کي مؤثر واقع سي.

په برتانيه کي، استيضاح Question Hour د پارلمان غړو ته موقع ورکوي چي له وزیرانو څخه ډېري سختي پوښتني وکړي چي حتی کله کله وخيم نتایج لري. که څه هم د برتانيې کابینه په دې اطمینان لري چي دوی د نه باور (عدم اعتماد) له رايي سره نه سي مخامخ کېدای. ځکه دوی د عوامو په مجلس کي اکثریت لري. بیا هم د کابینې غړي باید پوښتنو ته په ډېر احتیاط جوابونه ورکړي. نامعقول جواب او یا درواغ ښايي په راتلونکو انتخاباتو کي واکمن گوند ته تاوان ورسوي.

د امریکې په متحده ایالاتو کي تقریباً هر حکومت (اجرائیه قوه)، د کانگرس د ډېرو سختو پوښتنو په نتیجه کي، په خپلو پالیسيو کي تغیر راولي. په کانگرس کي د دواړو گوندونو (ډموکراټ او جمهوري غوښتونکي) د بوش پر حکومت باندي په امریکې کي د تروریستي حملو د نه پېښیني کولو له امله ډېر سخت انتقادونه وکړل او همدا رنگه، دا چي د بوش ادارې ویل چي په عراق کي خطرناکه وسلې سته او امریکايي قواوي په عراق کي بندي پاته سوې، د کانگرس لخوا سخت انتقادونه پر وسول. د حکومت پر لار کول د مقننه قوې ډېره مهمه وظیفه تشکیلوي.

(۴) ښوونه او روزنه:

د پارلمان د غړو بله وظیفه دا هم ده چي اولس د حکومت په کړنو پوه او خبر کړي، دوی د میدیا له لاري دا کار سر ته رسوي. د ۱۹۶۰ کلونو په مابین کي، د ارنکسا ایالت ډیموکراټ سناتور ویلیام فولبرایت چي د سنا د خارجي اړیکو د کمېټې مشرتوب پر غاړه درلود، د تلویزیون له لاري د کمیټې د جریاناتو په خپرولو سره د امریکې اولس د ویتنام د جگړې په باب پوه کړ. همدا اوس چي د امریکې کانگرس د ډیموکراتانو په لاس کي دی، دوی د

عراق د جګړې په هکله ډېر سخت انتقادونه کوي. ټول ډیموکراتیک هیوادونه د پارلماني مباحثاتو پراخ خبري رپورټونه د اولس په اختیار کې اېږدي او ډېر هیوادونه پارلماني مباحثې د تلویزیون له لارې خپروي.

د مقننه قوې انحطاط :

د نولسمې پېړۍ په پای کې، سیاسي مبصرین دې خبرې ته متوجه سول چې پارلمانونه هغه ډول چې فکر یې کېدی، کار نه کوي. د جان لاک د توقع پر خلاف، مقننه قوې خپل قدرت د اجرائیه قوې په وړاندې د لاسه ورکاوه. ډېر پولیتیکل ساینټسټان په دې باور دي چې د انحطاط دا لړۍ اوس هم روانه ده. ځینې بیا په دې عقیده دي چې د لومړي سره د جان لاک توقعات زیات وه. پارلمانونه که څه هم چې دومره زیات قوانین نه جوړوي، د اجرائیه قوې د څارنې له پاره ډېر ګټور دي. د تکنالوجۍ اوسنی عصر، که ښه دئ او که بد، مقننه قوه یې کمزورې کړې ده.

ساختماني ستونزي :

په پارلماني سیسټمونو کې، ګوندي ډسپلین قوې وي او د ګوند پارلماني غړي د ګوند رهبرۍ خبره مني. په اروپایي پارلمانونو کې، مور د یوې یاد دوو رایو په توپیر، دا اټکل کولای سو چې یوه موضوع به په پارلمان کې څرنګه فیصله سي. هره موضوع د حکومت په ګټه ځکه فیصله کېږي چې حکومت (کابینه) په پارلمان کې اکثریت لري. یوازي هغه وخت چې اتلافونه ږنګ سي او یا په پارلمان کې د یوه ګوند غړي بل ګوند ته ورواوري، نو بیا پېش بېني مشکله کېږي او له پارلماني مسایلو سره د خلکو دلچسپي پیدا کېږي. اروپایي پارلمانونه په رشتیا سره هم د امریکې د کانګرس په پرتله منطقي او اغېزناک وي (یعني کارونه په چټکۍ سره پر مخ بیایي) مګر په مقابل کې بیا کمزوري او چندانې په زړه پوري نه وي.

د امریکې په کانګرس کې چې قدرت یو ډول فیوډالي وېش لري، د ګوندي ډسپلین کمزورتیا او له اجرائیه قوې سره د مخالفت تمایل له کانګرس څخه زیات غیر مؤثر سیسټم جوړ کړی دئ. مګر همدا دلیل دئ چې د امریکې کانګرس ژوندی او مهم دئ. په ډېرو لږو هیوادونو کې، د ملت

نمایندگان په مجموع کي د اجرائیه قوې خبره ورغبرگوي او حتی د جمهور رئیس ویتو باطلوي. (د امریکې جمهور رئیس د کانگرس د هر رنگه فیصلې د ویتو حق لري). د کانگرس غړي ځیني وختونه د ناخوښۍ د څرگندولو له پاره له یوه گوند څخه بل ته وراوړي. مگر سرپرته پر دې ټولو خبرو، حتی د امریکې په متحده ایالاتو کي، قدرت د اجرائیه قوې پر لوري ورلغښتی دی. جمهور رئیس په یوه آواز خبري کوي، مگر کانگرس په کمپټو او جرگه گڼو کي اخته وي چي مشران یې د میدیا د توجه جلبولو هڅي کوي او دا کار د فیصلو د ځنډېدلو سبب گزري. کانگرس توقع لري او حتی ځیني وختونه غوښتنه کوي چي جمهور رئیس لیدرشیپ په لاس کي واخلي. کانگرس تر یو څه مخالفت او مشاجري وروسته د جمهور رئیس غوښتنې ته غاړه ایږدي.

د متخصصینو کمپوت:

لږ نمایندگان په تخنیکي، نظامي، اقتصادي او یا هم اجتماعي چارو کي د تخصص لرونکي وي. د امریکې کانگرس له ۵۳۵ غړو تقریباً تر نیمایي زیات حقوق پوهان دي. اروپایي پارلمانونه لږ حقوق پوهان او زیات معلمان، ژورنالستان او دایمي گوندي کارکوونکي لري. ډېر لږ داسي پېښېږي چي یو تخنیکي متخصص پارلمان ته انتخاب سي او د پارلمان ډېر لږ غړي دومره مسلکي وړتیا لري چي مثلاً د روغتیا، د بهرنیو اسعارو د **نوسان** او یا هم د محیط د کثافت په مسایلو پوره وپوهېږي. له دې امله نو د پارلمان غړي باید د اجرائیه قوې پر متخصصینو تکیه وکړي. هسي هم زیات قوانین او لایحې د دغو متخصصینو له خوا منځته راځي او دوی دي چي د پارلمان کمیسونو ته د توضیحاتو له پاره استحضار یږي. کمیسونونه د خپلو فیصلو په صادرولو کي د دې متخصصینو تخصصي نظریاتو او وړانیزونو ته په درنه سترگه گوري.

زیاتره پارلمانونه د مستقل ریسرچ ملاتړ هیڅ او یا لږ لري، ځکه نو د حکومت او یا هم د شخصي گروپونو پر ډېټا data تکیه کوي. یوازي د امریکې د متحده ایالاتو کانگرس، د قواوو د تفکیک له امله، کولای سي خپله مستقلة ډېټا ولري. د حکومت د حساب ور کولو دفتر Government Accountability Office د کانگرس د ریسرچ سرویس Congressional Research Service او د کانگرس د بودجې دفتر Congressional Budget Office د امریکې د

کانگرس یعنی مقننه قوې جزء دي. دوی د کانگرس له پاره ارزښتناکه ډېټا برابر وي او پر اجرائیه قوې باندي د کانگرس اتکار البروي.

د غیر حاضری ستونزه:

که تاسي د یوه پارلمان جاري غونډي ته سر ورايسته کړی، وبه وینی چي تالار تقریباً خالي دی. زیاتره وخت، د غړو موجودیت ضرور نه وي او دوی هم تالار ته نه حاضرېږي. دوی ډېر نور شیان د کولو له پاره لري: له مؤکلینو سره لیدنه کتنه او له هغوي سره مرسته کول، له ډینفغو گروپو سره خبري اتري او د پارلمان په بېلابېلو کمېټو کي برخه اخیستل هغه کارونه دي چي دوی یې باید سر ته ورسوي. په عمومي تالار کي کښینستل او ویناوو ته غور نیول د دوی له پاره ګټه نه لري. ویناوي د چا په نظر کي بدلون نه سي راوستلای او یوازې د میډیا له پاره دي.

ځیني غړي حتی د رایي ورکولو پر وخت، چي د دوی حضور ته اړتیا سته، هم غیر حاضر وي. د برتانیې په پارلمان کي د ګوند مشران کولای سي وکیلان د مهمي رایي گیری پر وخت حاضر کړي. په سویډن کي، کله چي په پارلمان کي ویناوي پای ته ورسېږي، یو ډول الیکټرونیکي سیستم د ریکسداګ Riksdag ټول غړي احضاروي. دوی په دې الیکټرونیکي سیستم کي د ja یا nej (مثبت یا منفي رایي) تکمه د ګوند له غوښتني سره سمه کښېکاري او بیرته وزی. د ریکسداګ تالار یوازې د پنځو یا لسو دقیقو له پاره ډک وي.

په ځینو پارلمانو کي، د غړو د غیر حاضری په وخت کي هم د دوی د رایو د ثبتولو لاري چاري وجود لري. د فرانسې د ملي اسامبلې د رایي ورکولو پر وخت، د هر ګوند یو څو غړي د خپلو غیر حاضر و غړو مېزونو ته ورځي او د هغوی د رایي ورکولو سویچ، د ګوند له دریغ سره سم، د pour یا contre [مثبت یا منفي] پر خوا کښېکاري. وروسته په مطبوعاتو کي خبر خپور سي چي، د مثال په توګه، پلانی لایحه په ۳۰۰ موافقو او ۲۰۰ مخالفو رایو تصویب سوه. دا احصائیه تېرايستونکې ده ځکه چي یوازې څو محدود غړي د رایي ورکولو پر وخت په اسامبله کي حاضر وي. د تیوری له مخي، د فرانسې په پارلمان کي د هر ګوند د یوه غړي حضور هم کفایت کوي.

د امریکې د نمایندگانو او هم په سنا کې د غړو حضور لازم دی، مگر بیا هم یو غیر حاضر غړی کولای سي خپله رایه د بل غیر حاضر غړي سره چې مخالف نظر لري (جوړه) کړي. په دې ترتیب نو موافقي او مخالفې رایې یو او بل سره نفي کوي او د وړاندي سوي لایحې په تصویب یا نه تصویب کې تغیر نه راځي. نماینده یا سناتور بیا هم ادعا کولای سي چې په رایې گیرۍ کې یې برخه اخیستې ده.

د پارلماني غړو غیر حاضري بنایي داسې تعبیر سي چې دوی، لکه مخکې چې وویل سول، په نورو مهمو چارو بوخت وي. داسې بیا هم تعبیرېدلای سي چې دوی صرف ټېبل دي. مگر په یقیني توګه دا معنی لري چې نور نو مقننه غړي د قانون جوړول خپله اصلي وظیفه نه بولي. په غیر حاضری سره دوی پر دې اعتراف کوي چې د قوانینو جوړول دوی ته ډېر مهم نه دي. د دې پر اېلېم حل لاره دا ده چې ګوندي ډسپلین کمزوری سي او د ګوندي تګلاري پر اساس رایه ور کول له منځه ولاړ سي چې په داسې یو حالت کې به څوک د رایې گیرۍ اټکل ونه کولای سي. که یوه لایحه تالار ته وړاندي سي نو غړي به تالار ته حاضرېږي او پر لایحه باندي به تاوده بحثونه کېږي. البته د دې کار تاوان بیا په دې کې دی چې د قوانینو او لوايحو تصویب به بې نظمه او نه اټکل کېدونکی وي.

د تغیر او تبدیل کمبوت:

په ډیموکراټیکو پارلمانو کې، ټول غړي هڅه کوي د پارلمان غړیتوب خپل دایمي مسلکي کار وګرزوي. یو ځل چې انتخاب کړه سو، بیا دوباره انتخابېږي او تر هغو پوري چې زړه یې غواړي په پارلمان کې پاتېږي. د دې معنی دا ده چې لږ، تازه او ځوان غړي له نویو ایډیاګانو سره پارلمان ته راځي. په اوسط ډول، د پارلمان غړي تر پنځوسو کلونو زیات عمر لري. د امریکې د نمایندګانو د مجلس په سلو کې تر ۹۰ زیات غړي دوهم وار بیا انتخابېږي. دوی ځکه دوباره انتخابېږي چې خلګ یې پېژني، له خلګو سره یې مرستي کړي وي او د میډیا توجه هم دوی ته زیاته وي. که نمایندګان په کوم تور تورن نه سي او رسوایي ته راونه وزی نو چندانې څوک په انتخاباتو کې ماته نه سي ور کولای.

پارلماني سیستمونه هم دا شان پر اېلمونه لري. لږ نوي کسان پارلمان ته راتلای سي او ډېر يې په پارلمان کي خپله چوکۍ دايمي بولي. که سیستم تناسبي نمایندگي وي، د گوند مشران او پخواني غړي د لیست په سر کي راځي او د پارلمان د غړو په توگه ټاکل کېږي. د گوند ځوان او نوي غړي د لیست په پای کي وي او پارلمان ته يې د ټاکل کیدو چانس ډېر لږ وي. مگر، د تناسبي نمایندگۍ سیستم دا گټه لري چي ځيني واړه گوندونه هم پارلمان ته راتلای سي او په نتیجه کي ځوانان له نویو افکارو سره پارلمان ته ورننوزي. په ۱۹۸۰ کلونو کي گرین Greens (زرغون) د لوېدیځي اروپا ډېرو پارلمانو ته لاره وموندله او پخواني زاړه گوندونه يې مجبور کړل د محیط پر اېلمونو ته توجه وکړي.

عمده مفاهیم

د دولت رئیس او که د حکومت مشر :

د دولت او حکومت اصطلاحگاني ډېروخت زده کوونکو ته مغشوشي وي. د دولت رئیس په تیوریکي لحاظ د دولت په رأس کي واقع وي او زیات وختونه تشریفاتي وظایف سر ته رسوي، د انگلستان ملکه او د سویډن پاچا يې مثالونه دي. دوی خارجي سفیران خان ته مني او په ملي ورځو کي وطن پالونکي ویناوي ور کوي او په دې توگه د هیواد نمایندگي کوي. په جمهوري نظام کي د دوی معادل جمهور رئیس دی چي ځيني يې تشریفاتي بڼه لري. د مثال په توگه، د جرمني، هنگري او اسرائیلو په جمهوریتو کي جمهور رئیس د دولت رئیس وي، مگر دوی په عملي او ورځني سیاست کي ډېر لږ څه سر ته رسوي. (دوی چندانې څوک پېژني هم نه).

د حکومت مشر واقعي اجرائیه رئیس دی چي صدراعظم، وزیر اعظم، لومړي وزیر او یا چانسلر بلل کېږي. دوی په عمومي صورت د گوند مشري پر غاړه لري، انتخاباتي مبارزه مخته بیایي او د حکومت ورځنۍ چاري پر مخ بیایي. د امریکې په متحده ایالاتو کي دا دواړه مقامونه سره یو ځای سوي دي، د امریکې جمهور رئیس د دولت رئیس او هم د حکومت مشر دی.

دوه اطاقه او که یو اطاقه پارلمان :

د نړي د پارلمانو دوه پر دریمه برخه دوه اطاقه دي. یو يې لوړ اطاق وي

لکه د امریکې د سنا مجلس Senate، د برتانیې د لارډانو مجلس House of Lords، د فرانسې سناټ Senat، د جرمني بوندسرات Bundesrat او (د افغانستان د مشرانو جرگه). بل بیا کښته اطاق وي لکه د امریکې د نمایندگانو مجلس House of Representatives، د برتانیې د عوامو مجلس House of Commons، د فرانسې ملي اسامبله National Assembly، د جرمني بوندیسټاګ Bundestag او (د افغانستان ولسي جرگه). دې ته دوه اطاقیز یا دوه مجلسیز پارلمان وایي. لوړ اطاق (لکه سنا او مشرانو جرگه) لږ قدرت لري. کله چې یو قانون په کښته اطاق کې، د مثال په توګه په ولسي جرگه کې، تصویب سي مګر په لوړ اطاق کې رد او یا انتقاد سي، کښته اطاق یې دوباره د رایو په ساده اکثریت تصویبولای سي. یوازي د امریکې په متحده ایالاتو کې دواړه اطاقونه مساوي قدرت لري.

ډېر لږ پارلمانونه یو اطاقه دي لکه د سویډن ریکسډاګ Riksdag، د چین د خلګو ملي کانګرس National People's Congress او د اسرائیلو کنست Knesset. جنوبي افریقا د یوې لنډې مودې له پاره دري اطاقیز پارلمان درلودی، یو اطاق یې د سپین پوستانو له پاره، بل یې د مخلوط نژاده خلګو لپاره او دریم یې د شرق الهند له پاره و. اکثریت تورپوستان په پارلمان کې د غږیتوب له حقه محروم وه. (د ۱۹۹۴ عیسوي کال راپه دېخوا جنوبي افریقا دوه اطاقیز پارلمان لري چې تورپوستان پکښې اکثریت تشکیلوي).